

Članek Dušana Kalca (Kjer so regljale žabe) govori o kalih, njihovem pomenu in vlogi, ki ju potrjuje že stara ledinska imena. Avtor, ki je sam odrasel v sosednji vasi, je zelo slikovito opisal, čemu vse je nekdaj služil kal, ki so ga vzdrževali in skrbeli zanj, katerega namen pa je v današnjih časih popolnoma nepomemben, zato so jih v mnogih vaseh osušili in opustili.

Urednica zbornika Kristina Kovačič je v sestavku Spomini in podobe iz vaške preteklosti kronološko obdelala življenje na vasi s pomočjo starih slik, ki so skrbno komentirane, spoprijela pa se je tudi z lokalnim izrazoslovjem na osnovi osebnih pričevanj.

Knjiga je opremljena s fotografijami najstarejših listin, zemljevidov, hiš in drugih značilnih objektov, objavlja seznam parcel z ledinskimi imeni, slovar narečnih izrazov in drugih manj znanih besed, drži pa se tudi prakse tovrstnih publikacij zadnjih let, da je celotna prevedena v italijanščino. Takšna je odličen prispevek k poznavanju preteklosti nas samih, procesov rasti in upadanja neke ožje skupnosti kot delčka širše skupnosti nekega naroda.

Metka Gombač

Alojzij Novak, **Črniška kronika**. Gorica : Mohorjeva družba, 1992. 309 strani.

Sredi Vipavske doline leži po Kuceljem vas Črniče. Robert Musil je ime tega kraja vmestil v svetovno književnost. Med prvo svetovno vojno je bil v Črničah avstro-ogrski vojak, takrat je v svoj dnevnik zapisal nekaj utrinkov o vasi in vaščanih. Objava *Črniške kronike*, ki jo je v letih 1940–1965 pisal črniški dekan in kasneje (od leta 1944) stolni kanonik v Gorici Alojzij Novak, pa je seveda namenjena slovenski javnosti.

Alojzij Novak je bil rojen v Trnovem pri Ilirski Bistrici, konec leta 1914 je postal župnik in dekan v Črničah. Tu je služboval le kak mesec manj kot trideset let, od leta 1944 pa je do smrti živel v Gorici.

Dekan Novak je svojo službo v Črničah zasedel v vojnem času in začetek vojne v Posočju ga je spodbudil k odločitvi, da nadaljuje s pisanjem župnijske kronike, ki jo je pričel pisati njegov predhodnik dekan Ivan Murovec. To kroniko je pisal do leta 1933, potem pa se je po sedmih letih odločil, da s pisanjem župnijske kronike nadaljuje. Bil je čas druge svetovne vojne. Dekan Novak je umrl poleti leta 1967 v Gorici. Dve leti pred smrtjo je svoj zapis podaril dr. Kazimirju Humarju, ki je skupaj z dr. Rudolfom Klincom večkrat opozarjal na pomembnost Novakovih zapisov. Goriška Mohorjeva družba se je petindvajset let po Novakovi smrti odločila, da v okviru svojih koledarskih knjig za leto 1993 kot tretjo knjigo knjižne zbirke *Naše korenine* objavi Novakovo črniško kroniko za čas med drugo in po drugi svetovni vojni (1940–1965). Delo je pripravil za objavo Boris Mlakar, ki je poleg redakcijskega dela na Novakovem besedilu prispeval še opombe in Novakovo biografijo.

Prvi zapis v objavljeni črniški kroniki je z dne 31. maja 1940, ko je na svetu že divjala vojna. Novak je ves pod vtisom vojne, pod vtisom prerokovanja o grozotah, ki jih bo doživel svet (vaeh clamabit). Seveda pa je Novakovo zapisovanje, ki ni dnevniško, v prvi vrsti namenjeno krajevnim dogodkom, slikanju razmer v primorski vasi v mesecih pred napadom Italije na Jugoslavije. Novak je odločilen narodnjak, svojo zavednost je dokazoval od konca prve svetovne vojne pa tudi takrat, ko se je upiral italijanizaciji cerkve na Goriškem. Partizanski boj, o katerem prvič govori 2. maja 1942, je sprejemal z mnogimi pomisleki, prav zaradi komunistične partije. Podobno razmerje je imel do domobranstva zaradi povezav z Nemci. Novakovi zapisi so pravzaprav odličen primer in vir za razpravljanje o odnosih primorske duhovščine do partizanskega gibanja. V dosedanjih objavah je preveč poenostavljanj, saj so bile medvojne razmere preveč zapletene in je morala duhovščina uravnati svojo vlogo dušnega pastirja v odnosu do višje cerkvene oblasti, do fašizma, na katerega ideologijo ni pristajala, in do osvobodilnega boja, katerega temeljno izhodišče je morala že zaradi narodne zavesti podpirati.

Črniška kronika upodablja vso pestrost vojnih dni; še pred koncem vojne – 21. avgusta 1944 je zadnji vpis iz Črnič – se je njen pisec preselil v Gorico. Tu se seveda kronika konča, vendar s svojim pisanjem Novak nadaljuje. Prav marljivo opisuje dogodke po maju 1945, poleti 1945 postane urednik Slovenskega Primorca, časnika, ki je v opoziciji do narodnoosvobodilnega gibanja in njegovih poveljnih naslednikov. Zadnji vpis v črniško kroniko, ki pa to v resnici ni več, nosi datum 25. aprila 1965.

Boris Mlakar je uredniško delo opravil zgledno, tudi biografski zapis o Alojziju Novaku je zgleden primer, kako naj se pišejo podobni prikazi, ki sicer običajno vsebujejo preveliko mero stanovske solidarnosti. Urednik Mlakar povsem na mestu opozarja na še starejšo črniško kroniko (pisca Ivan Murovec in Alojzij Novak) in na potrebo, da se objavi.

Branko Marušič

Kulturni spomeniki in njihov pomen. Zbornik povzetkov raziskovalnih nalog osnovnošolcev. XXIV. srečanje mladih raziskovalcev zgodovine in I. srečanje mladih geologov. Ljubljana : Zveza prijateljev mladine Slovenije 1993. 130 strani. (Informacije ZPMS št. 3/1993).

Skupini zanesenjakov pri Zvezi prijateljev mladine Slovenije (ZPMS) gre zasluga, da raziskovalna dejavnost zgodovinskih krožkov na osnovnih šolah ni zamrla tudi po osamosvojitvi. S to dejavnostjo je začela ZPMS v šolskem letu 1968/69, ko je bila razpisana prva raziskovalna tema »Moj kraj v preteklosti«. Rezultati so bili predstavljeni prvič na srečanju mladih raziskovalcev na Ptujju leta 1969. Od takrat so ta srečanja vsako leto v drugem kraju. Vse do leta 1987 so izključno prevladovala teme iz NOB in poveljnega

razvoja tim. socialistične graditve – izjema je bila le v letu 1973, ko so učenci obravnavali temo iz kmečkih uporov. Šele od leta 1988 so imele teme širši značaj in bile vezane na krajevno zgodovino. Vseh srečanj je bilo doslej 24, zadnje je bilo 11. in 12. junija 1993 v Novem mestu, kjer so učenci predstavili bero štiriindvajsetega raziskovanja na temo »Kulturni spomeniki in njihovo sporočilo«. Rezultatov raziskovalnih nalog mladih zgodovinarjev doslej niso objavljali. Po zgledu gibanja Znanost mladini in drugih tovrstnih akcij, so se tudi pri ZMPS odločili, da v obliki zbornika predstavljajo izvlečke sicer obsežnih nalog z ustreznimi podatki.

Pri letošnji raziskovalni akciji je sodelovalo 78 osnovnih šol (večina šol z eno temo, tri šole z dvema in ena kar s tremi temami). V raziskovalno delo je bilo vključenih skoraj tisoč učencev iz različnih razredov, toda prevladujejo učenci 7. in 8. razredov. Raziskovalno delo je usmerjalo in učence vzpodbujalo okrog 90 mentorjev (običajno eden pa tudi dva in več). Med mentorji prevladujejo predmetni učitelji zgodovine, vključni pa so še knjižničarji, geografi, likovniki. Med mentorji je le 8 profesorjev zgodovine. Vse delo je potekalo v krožkih, med katerimi so na prvem mestu zgodovinski krožki, le v nekaterih šolah so bili vključeni novinarski, zameljepisni ali knjižničarski krožki. Zanimiva je ugotovitev, da je bil izbor temo bolj naklonjen malim krajem in tistim območjem, ki niso doživljala večjih urbanih sprememb, kjer so ljudje bolj čustveno vezani na kulturno dediščino. Večja kreativnost in izvirnost je prišla do izraza v malih osnovnih šolah, ki so hkrati tudi kulturna središča kraja. Mestne osnovne šole so pokazale manj interesa za vključitev v raziskovanje kulturne dediščine. Odziv po regijah je bil različen, vendar izstopata štajersko in primorsko območje.

Vsebina zbornika je zelo pestra. Poleg uvodnih misli (urednik Branko Šuštar) so objavljeni štirje strokovni prispevki. Prvenka Turk razmišlja o rezultatih doseganih štiriindvajsetih srečanj mladih zgodovinarjev in analizira pomen takšnega izvenšolskega dela. Dodana je preglednica vseh doseganih srečanj. Branko Šuštar se dotakne zadnjega srečanja v Novem mestu in navede nekaj statističnih podatkov v zvezi z vsebino objavljenih povzetkov nalog ter napove novo temo za šolsko leto 1993/94 »Razvoj turizma v mojem kraju«.

V strokovnem smislu je bilo delo na zadnji razpisani raziskovalni nalogi dobro organizirano. Pomemben je bil predvsem uvajalni seminar za mentorje, na katerem sta predavala dva strokovnjaka. Jože Suhadolnik je govoril o fotografiji kot zgodovinskem viru, načinu urejanja in strokovni obdelavi fotoografskega gradiva. Naško Križnar pa o uporabi videa pri raziskovanju. Obe predavanja sta objavljena v zborniku in bosta kot napotilo lahko služili bodočim mladim raziskovalcem in njihovim mentorjem. Glavni del zbornika obsega povzetke 82 raziskovalnih nalog; pri zaporedju je upoštevan abecedni red krajev sodelujočih šol.

Raziskovalne naloge imajo različen obseg. Pet nalog obsega prek sto strani (največ 200), povprečje pa je okrog 50 strani. Zelo poučne in koristne so predložene skice in risbe, diapozitivi, fotografije, stare razglednice, zemljevidi, tlorisi zgradb, originalni linorezi, grafične priloge ipd. Osem šol je pri raziskavah uporabljalo posnetke na video kasetah, ki trajajo 15 do 30 minut. Njihovi posnetki utegnejo biti zadnja upodobitev nekega ambienta, nekega dogajanja ali pa zadnji posnetki nekega človeka.

Čeprav so objavljeni le izvlečki nalog, lahko ugotovimo, da so bile izbrane teme zelo domiselno obravnavane, iz vsebine pa izhajajo, da učenci zelo zrelo razmišljajo o pomenu kulturne dediščine pri nas. Iz vsebine približno ene tretjine nalog je razvidno, da so učenci registrirali in opisali vse kulturne spomenike v svojem kraju. Gre za opis gradov, cerkva, starih vaških hiš z etnološkimi značilnostmi, starih mestnih jeder in specifičnih mestnih stavb, znamenj, spominskih obeležij ipd. Nekako tretjina nalog je posvečena proučevanju nekaj izbranih spomenikov ali njihove zaključene skupine, pri čemer so jih posebej pritegnili gradovi in graščine, kmečke in meščanske hiše, vodnjaki ter cerkveni objekti. Ostala tretjina nalog pa se je omejila na raziskovanje enega samega kulturnega spomenika, običajno spomenika sakralne arhitekture.

Učenci so pri raziskavah uporabili različne vire. Osnovnošolski učenci so se posluževali predvsem njihovi izobrazbi dostopnega gradiva. Izbrane teme so bile običajno povezane s krajevno zgodovino, zato je najintenzivnejše delo potekalo na terenu v manjših skupinah in to s pomočjo anketiranja in zbiranja ustnih virov. Učenci OŠ Mladika Ptuj so zapisali: »gradivo za nalogo smo črpali iz šolske in cerkvene kronike in ga dopolnjevali z zgodbami iz življenja. Starejši ljudje, ki vedo o kraju veliko, odhajajo drug za drugim. Z njimi odhaja del bogatega ljudskega izročila, ki je za vselej izgubljeno«. Preseneča tako zrelo razmišljanje otrok o pomenu ustnega izročila. Nekateri mentorji so učence celo usmerili v arhive in muzeje. To delo pa je zahtevalo dodatne napore, ki so jih učenci delno premostili le ob požrtvovalni in nesebični pomoči arhivarjev in kustosev-pedagogov. Izredno uspešne s stališča virov so tiste naloge, pri katerih so učenci odkrivali originalne dokumente. Tako so učenci OŠ Šmartno ob Paki raziskali kmečko hišo, staro vsaj 150 let, in pri tem zbrali pisne dokumente, ki segajo v leto 1913. Pri obdelavi stare kmečke hiše so odkrili učenci OŠ Sentjur delilno pogodbo posestva, ki jo še hranijo lastniki Pelkovi v Češnjicah. Takšne listine so jim prav gotovo veliko pomenile, saj so jih v času druge svetovne vojne, ko so bili izseljeni, nesli s seboj v Nemčijo. Učence so pritegnile tudi nekatere legende, vezane na posamezne kulturne spomenike (cerkvice, gradove). Največ jih je vezanih na turške vpade. Mislim, da je skrajni čas, da bi bilo treba, tudi s pomočjo učencev, sistematično zbrati bogato ljudsko izročilo o turških vpadih in obrambi pred njimi, ki še živi med slovenskim ljudstvom.

Iz množice obravnavanih spomenikov, ki spadajo med našo kulturno dediščino in so jih v nalogah zelo podrobno obdelali in opisali učenci osnovnih šol, bi opozoril le na nekatere originalne obdelave skupine posameznikov oz. tipične ali specifične primerke, kajti mnoge naloge predstavljajo tehten prispevek k ohranjanju slovenske kulturne dediščine, ki žal na mnogih področjih izginja pred našimi očmi.

Zelo so učence pritegnili propadajoči gradovi na slovenskih tleh, predvsem njihova zgodovina. Graščina v Dolu pri Ljubljani in njeni lastniki so bili tema raziskovalne naloge kar dveh osnovnih šol. Učenci OŠ Dol so o graščini zapisali: »Za njenimi zidovi so se pisale družinske zgodbe, ki so posegle tudi v življenje tukajšnjega prebivalstva«. Učenka OŠ Vodmat, ki je dala nalogi naslo »So Erbergi pozabljeni ali zamolčani?« je med drugim zapisala tudi naslednje originalne misli, ki bi lahko veljale za mnoge fevdalne rodbine na slovenskih tleh: »Kljub temu, da so bili Erbergi tako zelo pomembni v naši preteklosti, povprečen državljani zanje še ni slišal. To me ne preseneča, saj je obstoječa literatura o njih zelo skopa. Ob tem se kar samo odpira vprašanje, ki sem ga zastavila v naslovu naloge. Kakšen naj bi bil odgovor? Pozabljeni? Zamolčani? Oboje? Ogovor je težak in vsak bi se izrazil drugače, toda dejstvo ostane isto. Erbergi so nam s svojim življenjskim udejstvom dali mnogo stvari. Kaj jim vračamo?«

Učenci iz Kopra so se lotili obdelave slovenske Istre v zaledju Kopra in ugotovili, da so bili kraji v tem predelu v preteklosti zelo mikavni, danes pa so demografsko ogroženo območje. Vasi so se spraznile zaradi spreminjanja vrednot kot »kar je staro je slabo«. Povojni razvoj je pripomogel k današnjemu stanju, zato se učenci sprašujejo, kako v te kraje vrniti življenje? Ni čudno, da so učenci iz manjših krajev posvetili veliko raziskav ljudskemu stavbarstvu in propadajoči etnološki dediščini.

Učenci mestnih šol so teme raziskovalnih nalog posvetili zanimivim mestnim hišam (npr. Ali so na Vegovi 7 vedno vrteli piruete?) ali urbanističnim zasnovam posameznih mestnih predelov. Mariborski učenci so opisali zgodovinske spomenike mariborskega mestnega parka, Slomškov trg, sončne ure; ptujski učenci portale in izdelke ptujske kamnoseške obrti; postojnski učenci Majland, staro mestno jedro; ljubljanski učenci pa dediščino arhitekta Jožeta Plečnika.

Zelo pogosto so kot teme učence pritegnili krajevni cerkveni objekti. Njihovi opisi so zelo podrobni in zanimivi. Med njimi najdemo obdelane zelo stare cerkve (Hrastovlje, sv. Simon in Juda na Viču, sv. Jurij v Hočah, grobeljska cerkev itd.), nekatere sodobne cerkve (sv. Mihael na Barju) ali večje skpne cerkva (evangelizacijske cerkve v Prekmurju, cerkvene v Brestanici). Medtem ko gre pri cerkvah za več ali manj znane ugotovitve umetnostnih zgodovinarjev, pa so bili učenci zelo originalni pri opisih in raziskovanju raznih znamenj v posameznih okoljih. Učenci so jih razdelili na kamnita in zidna znamenja, kapelice in križe. Zanimalo jih je, kdo jih je zgradil oziroma dal postaviti, kdaj so bila zgrajena in zakaj ravno na tem mestu (mnoga so označena kot kužna znamenja), iz kakšnega materiala so zgrajena, kakšnemu namenu so služila, kdo jih vzdržuje ipd. Veliko odgovorov so dobili na podlagi ustnega izročila. Ugotovili so, da so znamenja v okolje tako vraščena, da jih domačini sploh ne opazijo. V nekaterih nalogah so učenci odkrili toliko različnih znamenj, da so bili domačini prav presenečeni. Verjetno bi bili rezultati popisov in raziskave znamenj uporabni tudi za strokovnjaka. Poleg znamenj z versko vsebino so učenci šol, ki so se lotili obravnave kulturnih spomenikov v kraju šole ali na širšem območju, popisali še spominska obeležja iz časa NOB. Nekateri so ob tem omenili spomenike, posvečene borcem za severno mejo ali spomenike padlim v I. svetovni vojni.

Le redke šole so si zadale nalogo, spoznati in opisati tehniške spomenike, ki glede na starost že sodijo v slovensko kulturno dediščino. Učenci OŠ Idrija so med drugim zelo temeljito obdelali tehnično dediščino idrijskega živorebrnega rudnika. Z nalogo so pridali svoj delček k častitljivi obletnici mesta, 500 let od prve datirane listine, kjer je omenjena Idrija oz. njen rudnik. Izvirna pa je tema, ki so jo izbrali učenci OŠ Milan Šušteršič iz Ljubljane. Nameravali so spoznati tehnično in arhitekturno dediščino zaščitenih objektov tovarne Kolinska. Pozornost vzbudi njihov nasvet delavcem tovarne: »Žal danes zaposleni premalo poznajo tako preteklost svoje tovarne kot svojo arhitekturo (secesija) in tehnično dediščino. Menimo, da bi svoje znanje in vrednote lahko bolje gradili na tradiciji.«

Učenci več šol so se lotili obravnave pokopališč, tudi zapuščenih ali opuščenih. Pobuda, ki bi lahko naletela na širši odmev v strokovni javnosti. Mnoga pokopališča so prava zakladnica umetnosti spomenikov in ljudske nagrobne arhitekture, ki bi jo bilo vredno ohraniti.

Posebno zvrst kulturne dediščine predstavljajo grafiti, ki so jih predstavili učenci iz Nove Gorice. Pravijo, da so grafiti svojevrsten spomenik, ki je tudi za zgodovinarja zelo dragocen, grafiti po njihovem mnenju kažejo na vsakodnevno življenje človeka s »ceste« določene dobe in intimne detajle navad in institucij.

Razmišljanja mladih zgodovinarjev iz osnovnih šol o slovenski kulturni dediščini in sklepne misli, zapisane v raziskovalnih nalogah, so vredne pozornosti. Dokazujejo namreč, da je med našo šolajočo mladino veliko zdravega duha, da jim je veliko od tega, da to dediščino spoštujemo in jo ohranimo zanamcem. Naj navedem le najbolj značilne zapise: »Naš cilj je bil, da se naučimo opazovati okolje v katerem živimo, da oblikujemo odnos do zgodovine kraja ter kulturne podobe« (OŠ Prevalje), ali »upamo, da bomo s to nalogo pripeljali ljudi do tega, da bodo začeli razmišljati o posledicah umiranja spomenikov in vse kulturne dediščine, ki smo jo od prednikov dobili na posodo in ne v last« (OŠ Rače) ali pa »Rekli smo si: Morda lahko mi kaj storimo in zaustavimo brezbržnost do podedovanih kulturnih vrednot (OŠ Vrnsko). Veseli smo lahko, da že pri najmlajši generaciji prevladuje dragoceno spoznanje, da s tem, ko cenimo lastno preteklost, ohranjamo naše korenine.«

Iz vsebine zbornika je razvidno, da je lanskoletna akcija ZPMS zelo uspela, pri čemer imajo največjo zaslugo predvsem mentorji. Ne le, da so s strokovne strani dajali učencem ustrezna navodila, temveč je tudi z vzgojne plati raziskovalno delo mladih zgodovinarjev doseglo najvišje cilje. Žal pa, kot pravi eden od organizatorjev srečanja mladih zgodovinarjev, se zgodovinarji ne morejo pohvaliti z večjim interesom strokovnih društev (Zveze zgodovinskih društev Slovenije in pokrajinskih društev), kot je to praksa in skrb za delo z osnovnošolci na področju fizike, kemije in matematike. Vse strokovno delo, svetovanje in pregledovanje ter ocenjevanje nalog je predvsem sad osebne zavzetosti tistih arhivarjev, kustosev in profesorjev, ki zmorejo toliko pripravljenosti, da se ukvarjajo z doraščajočo mladino. Ob tem, da zgodovini

zmanjšujejo ure v učnih načrtih, bi morala zgodovinska stroka in strokovne institucije (zgodovinska oddelka na obeh univerzah, inštituti, strokovna društva) posvetiti več pozornosti tem oblikam populariziranja zgodovine na naših šolah in zgodovino približati na bolj prijeten in sprejemljiv način ter tako prispevati k zgodovinskemu osveščanju mladih rodov.

Ignacij Voje

Janez J. Švajncer, **Obranili domovino**. Teritorialna obramba Slovenije v vojni za svobodno in samostojno Slovenijo. Ljubljana : Viharnik, 1993. 302 strani.

«. . . bolje, da orožje odpelje vojska, kot da ga dobi Janša . . . « Gornja misel, ki je bila glasno izrečena iz dokaj številnih ust ob znanem razoroževanju Slovenije maja 1990, prav gotovo simbolizira začetek devetdesetih let slovenske zgodovine 20. stoletja. Seveda v resnici nikoli ni bil mišljen Janez Janša kot oseba ampak kot najodgovornejši uslužbenec Slovenije za njena vojaška vprašanja. Nerealno bi bilo pričakovati, da bo »demoskopska« Slovenija vsem všeč. V tistih dneh dejansko ni bilo vprašanje Janša ali »Nejanša«, spor se je vrтел okoli načrta nove, demokratične, svobodne in neodvisne Slovenije. Vojska je simbolizirala staro, Janša novo. Izid te velike dileme je znan. Slovenci so pokazali neverjetno enotnost. Prevelika, utopistična upanja so prinesla številna razočaranja, nadaljnje dogajanje nedvoumno kaže, da je bila junija 1991 dobljena bitka, »vojna« pa še traja.

Nastanek neodvisne Slovenije postavlja pred zgodovinarje številna nova vprašanja, ki jih v prejšnjih desetletjih in celo stoletjih ni bilo mogoče zastaviti. Nekateri so čutili potrebo, da so pohiteli z izjavami, da si Slovenci nikoli niso želeli svoje države. »Slovenske sanje« naj bi bil eden zgodovinskih mitov. Ali res? Kdaj in koliko pa se je bilo mogoče na Slovenskem odkrito pogovarjati o možnostih obstoja neodvisne Slovenije? Kako to, da kljub živim pričam ni nikjer zabeleženo dejstvo, da so nekateri ob avnojskih izjavah v NOB zapustili njene vrste? Kako razložiti neverjetno skrb Slovencev za svoj jezik in kulturo, če ne prav skozi željo o svobodni Sloveniji? Mnogi so nam vsiljevali Jugoslavijo kot najvišjo možnosti slovenske samostojnosti, mnogi so okoli nje fabricirali mite, pa ni bilo občutka dolžnosti, da bi se o tem razglabljalo. Še sedaj nam staro domovino nekateri, med njimi so tudi zgodovinarji, vsiljujejo kot zgodovinsko nujnost, predpogoj za nastanek svobodne in neodvisne Slovenije. Ali res? Zgodovinar ne more zanikati obstoja Jugoslavije, toda je bila resnična nujnost? je takšno razpravljanje sploh še v območju zgodovinske stroke ali gre že za politiko? Če je bila Jugoslavija nujnost in se jo je treba s ponosom spominjati, lahko isto trdimo za vso preteklost! Počasi postaja že skrajni čas, da bi si slovenski zgodovinarji zastavili vprašanje, kakšen je bil njihov odnos do vsakokratne države, v kateri so živeli. Osebo sem prepričan, da čez kup oportunitizma ne bi videli.

Z gornjim razmišljanjem ne želimo nasprotovati naslovu Švajncerjeve knjige in postavljati dileme, kdo je branil domovino. Dejansko so večji heroji tisti, ki so jo ohranili. Avtor se je s podnaslovom povsem jasno opredelil do problematike. Kot eden naših redkih vojaških zgodovinarjev (pisci vojaških pregledov NOB so bližji politiki kot vojaški tehniki) se je v knjigi omejil na vprašanja, katerih raziskovanje obvlada. V ospredju njegovega zanimanja so boji in drugi vojaški dogodki v času osamosvajanja junija 1991. Opisuje nam ljudi in dogodke, strah in pogum, veselje in žalost. Švajncerjeva knjiga ni apoloģija, pa tudi skrajno kritična ne. Avtor je do udeležencev zgodovinskega dogajanja kot tudi do nasprotnikov prizanesljiv. Med drugim vzemo za številne pomanjkljivosti in napake, kolaboracijo in popolno predanost slovenstvu, pripravljenost na žrtve za dosego zastavljenih ciljev kot tudi ostro nasprotovanje. Opis bitk od Krvavega potoka do Radgone in od Pogancev do predora Karavanke pa vendar zastavljajo vprašanje, ali je bila junijska vojna kljub kratkosti res tako malenkostna, kot mnogi trdijo. JLA je v njej uporabila najmodernejšo tehniko, njen poraz ni samo znak nepripravljenosti in nesposobnosti oficirjev, ampak predvsem podcenjevanja »Janezov« in nepričakovane slovenske enotnosti. Avtorju lahko očitamo, da je bil premalo pozoren do teh dejstev. Kakšne težave je imela slovenska vojska z oborožitvijo; nekateri so imeli celo trofejno orožje iz zadnje svetovne vojne, ki ni bilo več sposobno poriniti krogle skozi cev. Ni bilo težjega pehotnega orožja, najhuje pa je bilo glede zračne obrambe. Prav v zvezi z njo je bilo veliko gnilobe v prejšnjem sistemu in celo nekaj sabotaž. Bralcu Švajncerjeve knjige se postavljajo številne paralele v zvezi z NOB. Tovrstna diskusija verjetno še ni stekla samo zaradi pietete do veteranov.

Mnogim so pred očmi še vedno prizori iz Rožne doline in Radgone, ko so v boje neposredno posegli tudi civilisti. Tudi ta segment takratnega dogajanja pušča avtor nekoliko preveč ob strani. Mnogi Slovenci so v tej vojni pokazali toliko patriotizma, da je to naravnost neverjetno. Spominjam se stare revne ženice, ki ni mogla fantom kupiti pijače, bilo je namreč strahotno vroče, pa je nabrala borovnice in prinesla zavitek. Dala je, kar je mogla. Podobnih primerov, ko so ljudje kazali svoja čustva do slovenske vojske, je bilo zelo veliko. JLA je dejansko naletela na odpor celega naroda.

Pri opisih bitk pogrešamo tudi več informacij o nasprotniku, njegovem globalnem pristopu k vojni v Sloveniji. Iz časopisov vemo, da so imeli načrte za uničevanje nekaterih vitalnih objektov. Raketiranje televizijskih in radijskega oddajnika, uničevanje v Radgoni nas o tem še dodatno prepriča. Kljub razumljivi obzirnosti bi nekaj več besed zaslužili tudi kolaboranti. Dogajanje v Logatcu, Kopru in še marsikje nam ne govori le o realni nevarnosti državljanske vojne ampak tudi o organizaciji JLA, ki je imela svoje ljudi tudi v civilnih strukturah. Našteta vprašanja ali pripombe niso toliko kritika knjige kot diskusija o njenem konceptu. Zato lahko razmišljanje zaključimo z ugotovitvijo, da je knjiga zelo soliden začetek kompleksnejšega raziskovanja vojne za obrambo Slovenije in slovenstva. Še samo lastne izkušnje iz številnih »orožnih vaj« in drugih neposrednih stikov z nekdanjo JLA me potrjujejo v prepričanju, da je bila samobitnost Slovencev in njihova nepripravljenost, utoniti v jugoslovanstvu, glavna preokupacija političnih organov JLA.